

ISSN: 2146-1740
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ayd>,
Doi: 10.54688/ayd.1736812
Araştırma Makalesi/Research Article

MODERNDEN POSTMODERN PARADİGMAYA EPİSTEMİK KARMAŞANIN YÜKSELİŞİ: DEĞİŞEN BİLGİ DEĞİŞMEYEN DÜZEN

THE RISE OF EPISTEMIC CONFUSION FROM THE MODERN TO THE
POSTMODERN: CHANGING INFORMATION STABLE STRUCTURE

Fatih Furkan ALPDOĞAN¹

Öz

Makale Bilgi

Gönderilme:
07/07/2025

Kabul:
09/11/2025

Modern dönem aydınlanmanın bilimsel öğretisinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu noktada aydınlanmanın büyük isimlerinin izlerini taşımaktadır. Modern dönemin paradigması şüphesiz pozitivist anlayışın tezahürüdür. Modern bilgi ölçülebilirliği ve doğrulanabilirliği esas alırken medeniyetin gelişmesine, kültürün maddi boyutuna ciddi katkılar sağlamıştır. Bilimsel gelişmenin aksine modernizmin ilerlemeci paradigması insanı ve toplumu mekanik bir varlık olarak görmüş ve onların yapısal özelliklerini göz ardı etmiştir. Modern bilginin evrenselliği, büyük anlatıların sorgulanamaz yapısı ve deneyi temele alan anlayış postmodernizmi doğuran önemli gerekçelerdendir. Büyük anlatıların terk edilerek bilginin daha spekülative biçiminin hakim olduğu, küçük anlatılara geçildiği postmodern durumda bilgi gerçeğe dayanmaktan çok mevcut duruma eklenmenin bir sonucu haline gelmiştir. Bilginin gerçekliği ya da hakikate uygunluğu giderek önemsizleşmiştir. Bu önemsizleştirilme süreci toplumlara çeşitli vasıtalarla intibak ettirilmektedir. Günümüz toplumlarında gerçeklik sadece kelime oyunlarının bir ürünüdür. Ancak tatbiki bakımından modern toplumdan pek farkı yoktur. Bu çalışma literatür taramasına dayanmaktadır. Çalışmanın amacı sosyolojinin çalışma alanlarından biri olan değişimi bilgiyi temele alarak incelemektir. Bu inceleme sürecinde tarihsel sürecin dinamik yapısı göz önünde tutulmaktadır. Modernden postmoderne bilginin muğlaklaştığı, modern dönemde de aynı süreçler yaşansa da gittikçe belirli bir kesimin tahakkümü altına girdiği ve toplumu kitleleştirmek için araç olarak kullanıldığı varsayılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Modernizm, Postmodernizm, Bilgi

Jel Kodları: D83, I29, Z13

¹**Sorumlu Yazar:** Dr., Bağımsız Araştırmacı, ORCID: 0000-0002-2383-269X, ffalpdogan@gmail.com

Atıf: Alpdoğan, F. F., (2025). Modernden postmodern paradigmaya epistemik karmaşanın yükselişi: değişen bilgi değişmeyen düzen. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 16(2), 690-714.

Abstract

Article Info

Received:
07/07/2025

Accepted:
09/11/2025

The modern era can be understood as a reflection of the scientific doctrine of the Enlightenment, bearing the traces of its prominent figures. Its paradigm predominantly embodies positivist thought, emphasizing measurable and verifiable knowledge, which significantly contributed to the advancement of civilization and the material dimension of culture. However, unlike scientific progress, modernism's progressive paradigm viewed humans and society mechanistically, overlooking their structural complexities. The universality of modern knowledge, its unquestioned grand narratives, and empirical basis are key factors that gave rise to postmodernism. In the postmodern condition, characterized by speculative knowledge and the abandonment of grand narratives in favor of fragmented, localized ones, knowledge becomes more a product of contextual adaptation than an absolute truth. Consequently, the relevance of truth and reality diminishes, a process societies adapt to through various means. In contemporary societies, reality is often reduced to mere linguistic constructs. This study, based on a literature review, aims to examine social change -a core focus of sociology- through the lens of knowledge. The analysis considers the dynamic nature of historical processes, suggesting that from modernity to postmodernity, knowledge has become increasingly ambiguous, dominated by certain elites, and instrumentalized to massify society.

Keywords: Modernism, Postmodernism, Knowledge.

Jel Codes: D83, I29, Z13.

Extended Summary

The modern era can be broadly understood as a concrete manifestation of the scientific doctrine rooted in the Enlightenment. This intellectual movement, which emerged prominently in the 18th century, emphasized reason, science, and rationality as the primary means for understanding and advancing human knowledge. The paradigm of modernity is largely characterized by the positivist approach, which posits that knowledge is valid only when it can be observed, measured, and verified through empirical methods. Positivism places verifiability and measurability at the core of knowledge production, shifting it away from mere philosophical speculation toward an empirical, scientific framework. This epistemological shift not only fostered the advancement of natural sciences but also contributed significantly to the progress of civilization and the material dimensions of culture. The knowledge paradigm of modernity is premised upon the universality and objectivity of knowledge. It assumes that knowledge can be universalized across different societies and cultures, providing generalizable truths and norms applicable in varied contexts. This assumption led to the establishment of objective criteria for the validity of knowledge claims, which were expected to be free from subjective or cultural biases. However, this epistemological framework has its limitations, especially concerning its conceptualization of human beings and social structures. Modernism's progressive paradigm tended to mechanize human and societal existence, perceiving individuals and societies as complex but ultimately reducible systems akin to machines. Such an approach neglected the emotional, cultural, and structural complexities inherent in human and social life, offering an overly reductionist and decontextualized understanding of social realities. The claims to universality and objectivity inherent in modern knowledge have faced profound critiques, particularly from postmodernist thought that gained prominence in the latter half of the 20th century. Postmodernism challenges the unquestioned authority of grand narratives (or meta-narratives) that underpin modern epistemology, asserting that knowledge is inherently fragmented, contingent, and context-dependent. In this view, knowledge is no longer seen as a single, coherent, and universally valid system but rather as a pluralistic set of local narratives that reflect diverse experiences and social realities. Postmodern knowledge is marked by skepticism toward the absolute truths claimed by modern science, emphasizing instead the socially constructed and often unstable nature of knowledge. One of the central tenets of postmodern epistemology is the decentering of truth and the diminishing importance of correspondence between knowledge and an objective reality. Postmodernism posits that knowledge is less about uncovering a fixed, external truth and more about how it aligns with prevailing social, cultural, and political conditions. Knowledge thus becomes a product of discursive formations, power relations, and ideological processes, rather than an objective mirror of reality. Consequently, the concept of reality itself is reconceptualized as a construct shaped through language, power, and social practice, rather than an independent entity awaiting discovery. In contemporary societies, this reconceptualization of knowledge and reality has significant implications for social structures and individual agency. Knowledge functions not merely as a neutral body of information but increasingly as an instrument of social control and domination. The mechanisms of knowledge dissemination—including media, education, and political institutions—serve as channels through which dominant ideologies and power relations are reproduced and contested. Despite greater accessibility to information through technological advancements, the objectivity and neutrality of knowledge remain subjects of critical scrutiny. This study is based on an extensive review of existing literature and seeks to examine social change—one of sociology's core domains—through the lens of knowledge paradigms. The analysis foregrounds the historical dynamics that shape the production, circulation, and function of knowledge across different periods, from modernity to postmodernity. It explores how the increasing ambiguity and relativism in postmodern knowledge contrast with the ostensibly clearer, yet internally contradictory, knowledge paradigms of the modern era. Furthermore, it is posited that knowledge has progressively come under the control of particular social groups, being utilized as a tool for mass socialization and the maintenance of hegemonic structures. In conclusion, the critical interrogation of the universalist and progressive promises of modern knowledge by postmodern thought has led to a more nuanced understanding of the nature, function, and social implications of knowledge. Knowledge is no longer considered a mere representation of objective reality but is understood as a socially embedded phenomenon deeply influenced by power relations, ideologies, and cultural contexts. This epistemological shift demands the development of new theoretical frameworks within the sociology of knowledge and a reconsideration of how knowledge contributes to social change and the reproduction of social order. Understanding these complex dynamics is crucial for addressing contemporary social challenges where knowledge plays a pivotal role in shaping identities, institutions, and power.

1. Giriş

Tarihsel süreç içerisinde bir dönemi diğerinden ayıran çeşitli sınıflamalar söz konusudur. Dolayısıyla antikçağ'ı ortaçağdan ve ortaçağı modern çağdan ayıran belli ayrımlar dikkat çekmektedir. Ancak zihinsel inşa süreçlerine dayanan soyut ayrımlar olan tarihsel sınıflamalardan ziyade bütün bu süreçlerin kendisinden önceki süreçlerden beslendiği, ortaya çıkan değişim sürecine etki ettiği, çeşitli itiraz noktalarının ve kalıp yargıların olduğu ifade edilmelidir.

Modern döneme gelen süreçte insan bir tür olarak var olduğu ilk günden bu yana varlığını sürdürebilmek için elde ettiği bilgiyi toplumsallığını kullanarak bir sonraki kuşağa aktarmış ve doğayla olan savaşı kazanmayı arzu etmiştir. İnsanlığın bu karanlık süreci arkeolojik çalışmalara ve elde edilen bir takım bulgulara dayanılarak doğru şekilde konumlandırılmaya çalışılmaktadır.

Modern dönem arkasında tarihsel sürecin yoğun izlerini taşımakla beraber Rönesans, reform, calvinizm gibi hareketlerden beslenen aydınlanmanın bir sonucudur. Keza aydınlanmanın büyük isimlerinin her birinin fikirlerinin yoğurulduğu temel bileşenleri içerisinde taşımaktadır. Her bir isme doğrudan yer veremeyecek olsak da modern toplum Descart'ın, Leibnez'in, Locke'un, Hume'un, Kant'ın, Hegel'in ve daha nicesinin fikirleri üzerine inşa edilmiştir. Her bir isim bilgiye ve bilime aynı yerden bakmasa da ortaya koydukları fikirlerle teknik bilginin yükselmesine ve modern toplumun oluşmasına ciddi katkılar sağlamışlardır. Aydınlanma düşünürlerinin açtığı yolda Doğru ya da gerçek bilgiyi bulma yolunda sarf edilen her söz ya da analitik her bilgi nihai bir sonuca varma hedefiyle önemli düşünürlere ya da akımlara etki etmiştir. Bu süreç ise modern toplumun kimliksel karşılığı olarak pozitivizmin tek ve şüphe götürmeyen bir paradigma olarak uygulanmasına zemin hazırlamıştır. Modern bilgi gözlemlenenin, görülenin ve ölçülebilenin araştırılabileceği iddiasındadır. Bu noktada önemli sosyologlar toplumsal tahlillerini yaparken bu fikrinsel arka plandan yararlanmışlardır. Aynı zamanda modern toplumun sınırlarını çizmişlerdir. Keza Marx hegelin diyalektiğiyle olanı ya da olmasını istediği toplumu mutlak gerçeklikle açıklamayı hedeflemiştir. Comte toplumların iyiye doğru gidiş halinden söz ederken iyimserdir. Durkheim modern dünyada toplumsal deneyimi öncelerken çekimser bir tablo çizer. Weber ise çekimserle karamsar arası çizgide ideal tipleri inşa etmiştir.

Postmodernizm bir itiraz süreci olması bakımından modern toplumun ve modern bilginin yarattığı yıkıma itiraz ettiği iddiasındadır. Bu noktada postmodernizm iki büyük savaşın müsebbibi olarak modernleşmenin ortaya çıkardığı yıkımlardan beslenmiştir. Bu süreci doğru

anlamak adına postmodernizmin doğuşu ve gelişim sürecine, postmodern bilginin teorisyenlerinin modern bilgiye olan itirazlarına ve temel iddiaları bakımından modernizmden farklı olarak kendilerini nereye konumlandıkları yer verilmelidir. Postmodern durumda bilgiyi esas aldığımızda bilginin tarihsel süreçte hiç olmadığı kadar muğlaklaştığı görülmektedir.

Bu çalışmada modernden postmoderne bilginin değişim süreçlerine yer verilecektir. Dolayısıyla modernden postmoderne bilginin ortaya çıkışında ve yorumlanışında çeşitli sâiklerle meydana geldiği varsayılmaktadır. Modernden postmoderne bilginin topluma tatbiki bakımından herhangi bir değişime uğrayıp uğramadığı sorgulanacaktır. Böylelikle çalışmanın ana gövdesini modern bilginin doğuşu, modern bilginin kullanım alanları, postmodernizmin ortaya çıkışı ve postmodern bilginin temel mahiyeti oluşturmaktadır. Literatürdeki diğer çalışmalardan modern düşünce hayatının doğuşunu ele alması, karşılaştırmalı bir anlayışa sahip olması, bilginin kullanımının toplumsal süreçlere etkisini araştırması yönüyle ayrılmaktadır.

2. Modern Bilginin Düşünsel Kökenleri ve Bilginin Modern Haline Yönelik Tartışmalar

Modern bilginin kesinliğe ve mutlaklığa ulaşmayı amaçlayan genel görünümünü yakalamak için Kıta Avrupası ve Ada Avrupası geleneğini oluşturan düşünürlerin bilgi teorilerine bakmak gerekir. Kıta Avrupası'nın bilgi konusundaki görüşlerini oluşturan isimlerin başında da hiç kuşkusuz Descartes ile Leibniz gelir. Petrol araştırmalarından, birçok mühendislik çalışmasına, bugünkü bilgisayar sistemlerinin 0 ve 1'e bağlı olarak oluşturulmasına kadar temelleri analitik geometri ile atan Descartes, dünyayı matematiksel bir yer olarak düşünüyordu (Aczel, 2007: 3). 1627'de Paris'teki Papalık Elçisi'nin evinde yapılan uluslararası bir toplantıda, geleneksel bilgi teorisinin yerini alacak anlayışın her şeyden önce kesinliğe elverişli bir anlayış olması gerektiğini öne sürüyordu (Sorell, 2002: 38). Bunu sağlayacak olan şey de matematiksel bir bilgi türü olabilirdi. Descartes'in matematiksel bilgiye bu kadar önem vermesinin altında, onun şüpheden uzak ve kesin bir bilim olması düşüncesi yatıyordu. Öyle ki Descartes, geceleri uyku halindeyken bile kendisini yanıltmayacak bir bilgi teorisinin peşindeydi (Descartes, 2007: 18). İşte bunu sağlayacak olan da matematiksel bilgi olabilirdi. Modern düşünce ve bilginin temelide akli temele alarak, matematiği anlamak ve bilgiyi matematiğe dayandırmak üzerine inşa edilecekti.

Kesinliğe ulaşma yolunda her türlü bilginin kaynağı olarak deneyi veya gözlemi değil de akli gören Descartes (Descartes, 1999: 14-73), aklın yönetimi için çeşitli kurallar öne sürmüş ve epistemolojisinin bileşenlerini dört sürece ayırmıştır. Bunlardan ilki, şüpheli veya belirsiz

olana dayanmamak, ikincisi genel olan kavramların en alt bileşenlerine kadar ayrılması yani genelden özele doğru gitmekti. Üçüncüsü, özel olandan genele varılması, dördüncüsü ise sonucu etkileyecek herhangi bir şeyin atlanmaması için sayım yapılmasıydı (Descartes, 1984: 21-22; Descartes: 1999: 21,25,38). Descartes dört süreçten bahsetse de onun anladığı bilgi türü, temelde analize yani çözümlemeye dayalı bir epistemolojydi. Yani bilinen bütün her şey, en alt bileşenlerine kadar ayrılmalıydı. Ancak bu şekilde kesin bir bilgiye ulaşılabilirdi. Leibniz bu durumu daha da ileri götürmüştür.

Leibniz'in modern bilgiye katkısı azımsanamayacak düzeydedir. Descartes'da olduğu gibi matematiksel bilgi Leibniz'de de en üstün bilgi türüydü. Onun en üstün bilgi olmasının nedeni ise bileşenlerin hepsini çözümüleme imkânına sahip olmasından kaynaklanmaktaydı (Gökberk, 1993: 310). Leibniz'a göre ancak bilgiyi bileşenlerine ayırmak, artık daha ayıramayacak denli açık ve seçik bileşenlerine erişmek en üstün bilgiye ulaşmamızı mümkün kılabilirdi (Deleuze, 2007: 30-31; Deleuze, 2000: 26-27). O bu fikirden hareketle, atom kavramı ile Aristoteles'in ve Stoacıların canlılık ilkesi olarak gördükleri entelekhia'yı birleştirip canlı atom anlamına gelen monad kavramına ulaşmıştı. Monadların canlı olmaları, bireysel olmaları, düzensiz noktalar halinde yayılmış olmaları vb. gibi özellikleri bulunması yanında en temel özellikleri ise temsil etme kapasiteleriydi (Leibniz, 2011: 102-103, 97-98). Madenler veya minerallerden başlayıp, bitkiler, hayvanlar, insanlar ve Tanrı'ya kadar olan hiyerarşik monadlar zincirinde bulunan varlıklar, temsil etme biçimlerindeki bulanıklığa veya açıklığa bağlı olarak sıralanmaktaydı. Bunların en altında algıları ve temsilleri en bulanık olan madenler veya mineraller, en üstte ise her şeyin kökeninde bulunan ve onları yaratan, algı ile temsili en açık ve kesin olan Tanrı yer almaktaydı. İnsan ise Tanrı'dan sonraki en önemli monad olarak "kraliçe monad" şeklinde adlandırılmıştı (Cevizci, ? : 565-566). Modern bilginin insanı ve toplumları konumlandırma biçimi bakımından kraliçe monad kavramı oldukça değerliydi. Kraliçe monad olan insanın algısı ve temsilindeki açıklık ile kesinlik Tanrı kadar olmasa da, kendisinden altta bulunanlardan daha üstündü. İnsanın ve toplumların bu üstünlüğe sahip olmasının nedeni de akla ve matematiksel bilgiye sahip olmasıydı.

Kıta Avrupasında kesin bilgiye ulaşma yolunda deney veya gözlem reddelmişti. Deney ve gözlemlerle bir masa hakkında bile kesin bilgiye erişilemeyeceği iddiasındaydılar. Onlar bir masa idesi veya kavramı çözümlendiği zaman masa hakkında kesin bilgiye erişileceği düşünüyorlardı. Ada Avrupa'sında bilgi, zıt bir bakış açısıyla temellendirilmeye çalışıldı. Bilgiye daha kesin, matematiksel olarak ulaşılması için onun temel niteliğinin de analize yani

çözümlemeye dayanması gerektiğini düşündüler. İngiliz ve İskoç Aydınlanmasının temsilcileri olan Locke ve Hume, bilgiyi deneye ve gözleme bağlı olarak üretilen bir şey olarak gördüler.

Leibniz, Descartes gibi düşünürlerin öne sürdükleri ve hatta Platon'a kadar uzanan çizginin doğuştan kavramlar düşüncesini eleştiren ve mutlak bilgiye ulaşma yolunda yeni bir fikir ortaya atan Ada avrupalarda bulunan Locke bunu ide eleştirisi kısmında belirtir (Cevizci, ? : 587). Locke "İnsan zihni doğuştan boş bir levha" gibidir der (Locke, 2000: 95). Bu fikir ilk olarak "insan zihninin doğuştan boş bir kâğıt" gibi olduğunu öne süren materyalist ve ampirist Stoacılar tarafından ortaya atılmıştır (Arslan, 2008: 241). Locke'un felsefesini mümkün kılan diğer bir şey de deneyi ve gözlemi olanaklı kılan, Newtoncu bilim anlayışıdır (Foster, 2000: 45). Stoacı ve Epikürosçu geleneği orijinal biçimde bir araya getirme başarısını gösteren Locke, bütün bilginin duyum yoluyla edinilebileceğini öne sürdü. Duyum da kendi içerisinde iç duyum ve dış duyum olmak üzere ikiye ayrılır (Locke, 2000: 155). Önce dış duyum yoluyla basit ideleri ediniriz (Cevizci, ?, : 591). Sonra akıl, bu basit ideler üzerinde çalışarak, onları bir araya getirerek veya ayrıştırarak bileşik idelere ulaşır. Akıl basit ideler üzerinde çalışması ve bileşik idelere ulaşması üç yolla gerçekleşir. Bu üç işlem birleştirme, karşılaştırma ve soyutlamadır (Locke, 2000: 215). Birleştirme yoluyla aynı veya benzer türden basit ideler bir araya getirilir. Karşılaştırma ise basit idelerin zaman veya mekân bakımından karşılaştırılmasını içerir. Soyutlama yoluyla da basit ideler gerçek varoluşlarından uzaklaştırılarak bileşik idelere ulaşılır. Hem teorik hem de pratik ideler eleştirisinde, insanın doğuştan bir bilgiye sahip olamayacağını onun bütün edindiği bilgilerin ancak sonradan, deneyim yoluyla elde edilebileceğini öne sürer.

Locke'a göre mutlaka ulaşma yolunda tözlerle, bağıntılarla ve moduslarla ilişkili olmak üzere üç tür bileşik ideye erişilir. Locke'a göre tözlerle ilişkili olan şey Ali, Ahmet veya Ayşe'nin bir araya getirilerek insan, toplum, grup gibi daha genel idelere ulaşılmasıdır. Bağıntılarla ilişkili olan bileşik tözler ise eşitlik ve farklılık, neden ve sonuç, zaman ve uzay gibi idelerdir. Moduslarla ilişkili olan bileşik ideler ise kendi başlarına varolamayan sayı, uzay, süre vb. şeylerdir (Störig, 2011: 332).

Düşünce tarihinde ve modern düşüncenin inşasında Locke'un bahsettiği bileşik türlerinden biri olan neden ve sonuç arasındaki ilişkiye karşı çıkan, bunu da bir tür nedensellik eleştirisi yoluyla ortaya koymaya çalışan Hume da ortaya ampirik bir epistemoloji ortaya koyar. Ona göre de bütün bilgimize biz doğuştan değil ancak sonradan erişiriz. Bunu da Locke'un duyum dediğine "izlenim" diyerek yapar. Ona göre bütün herşeyi, izlenimlerimize borçluyuz. İzlenimler de kendi içerisinde ikiye ayrılır. Duyum izlenimleri ve düşünce izlenimleri (Farago, 2012: 75-77). Duyum izlenimleri daha somut ve canlı olan, ilk elde edilen izlenimlerdir.

Düşünce izlenimleri ise duyum izlenimlerinden daha cansız, soluk kopyalarıdır. Bunlara da Hume, ide der (Hume, 2015: 17). İzlenimler ile ideler arasında genel olarak ilişki vardır. Bunlardan ilki, izlenimlerin bütün her şeyin temelinde bulunmasıdır. İkincisi izlenimlerin canlı duyumlar olmasıdır, oysa ideler onların soluk kopyalarıdır. Üçüncüsü idelerin izlenimlerin temsilleri olmalarıdır.

Modern düşüncenin oluşumuna hız kazandıran bir diğer isim olan Hume'a göre bilgideki bütün doğruluk ancak izlenimlere uygun idelerin ve idelere uygun izlenimlerin bir araya gelmesiyle mümkündür. İdeler izlenimlerin yansısı ise kökü izlenimlerimizde bulunmayan hiç bir idemiz olamaz. Yanılma ise izlenimlere aykırı ideleri, idelere de aykırı izlenimleri bağlamaktan ileri gelir (Gökberk, 1993: 346-347). İzlenimler ile ideler arasında bağıntı kurulmasını sağlayan şey, hayal gücü'dür (Russell, ?: 272). Ama nedensellik düşüncesi gayri meşru olarak ortaya çıkar. Doğada olmayan bir şey üretilir. Çünkü doğada sözkonusu olan şey, ardışıklıktır. Burada gerçekte doğada karşılaşmış olduğumuz şey A olayından sonra B olayının gelmesidir, ancak A geldiği için B'nin gelmesi değildir (Cevizci, ?: 639). A olayı ile B olayı arasında herhangi bir neden-sonuç ilişkisi yani nedensellik başka deyişle bir zorunluluk yoktur (Farago, 2012: 75- 81).

Hume'un nedensellik eleştirisinin kendisini düşmüş olduğu derin uykudan uyandırdığını söyleyen Alman düşünce geleneğinin ve modern toplumunun büyük mimarlarından Kant, doğada tıpkı Hume'un dediği gibi bir nedensellik yani zorunluluk bulunmadığını fakat böyle bir şeyin onun dediği gibi varolmadığının söylenemeyeceğini belirtir (Kant, 2002: 5-6). Kant'a göre evet nedensellik doğada yoktur fakat bu durum, onun olmadığı sonucunu doğuramaz. Nedensellik diye bir şey var ve bunu üreten şey zihnimizden başkası değildir. Doğada tıpkı Hume'un dediği gibi nedensellik bulunmasa da bunu üreten zihnimizdir.

Böylelikle geleneksel metafizik ve onun yanlışlıklarından kurtulmak ve daha kesin bir metafiziğe erişmek için Kant, felsefede Kopernikçi bir dönüş yapmanın peşine düştü (Cevizci, ?: 734). Nasıl ki geleneksel Aristo ve Batlamyusçu evren anlayışı dünya merkezli bir bakış açısına dayanıyor iken, daha sonra modern astronomi ve özellikle Kopernik ile Galilei onun yerine güneş merkezli bir evren anlayışı geçirdiyse aynısı felsefede de yapılmalıydı. Geleneksel felsefe nesne merkezlidir ve yanıltan, belirsizlikten bir türlü kurtulamamıştır. Herkes farklı farklı şeyler öne sürmüştür. O zaman yapılması gereken metafizikte de bir dönüş gerçekleştirmektir. Artık metafiziğin merkezinde nesnenin yerine zihin geçmelidir. Kant duyarlılık yetisinin zaman ve mekân gibi kategorileri ile anlama yetisinin saf kategorilerini gösterir. Ona göre ancak bunlar vasıtasıyla varlık bizim için görünür veya bilinir hale gelir.

Kant'ın amacı Kıta Avrupa'sının kesin olan ancak yeni bilgi sunmayan analitik yargıları ile Ada Avrupa'sının yeni bilgi sunan ancak bir kesinlik veya zorunluluk türünden bilgi türlerini bir araya getirmek ve hem kesin hem de yeni bilgi sunan önermelere ulaşmaktır. İşte bunlara sentetik a priori yargılar der ve matematiğin önermelerinin bunlardan oluştuğunu söyler: 7+5: 12. 12 hem yeni hem de zorunlu bir bilgidir. Ya da iki nokta arasındaki en kısa mesafe, dik doğrudur. Hem yeni hem de kesin bir bilgi sunan sentetik a priori önermedir.

Esasen mutlak bilgiye ulaşma yolunda a priori ve a posteriori yargı türleri ayrımı benzer biçimde daha önceden David Hume tarafından yapılmıştır. Aynı düşüncüyü sürdüren Kant, ondan farklı olarak, bu yargı türlerini Kıta Avrupasının analitik yargılarıyla birleştirmeye çalışır (Adorno, 2005: 56,57-85). Kant'ın antinomiler içerisinde ele aldığı şeylerden birisi de özgürlüktür. Kant bunu çözmek, özgürlüğe yer açmak ve dolayısıyla ahlaki kurtarmak için varolanları fenomenler ve numenler diye ikiye böler. İşte fenomenlerde olmasa da özgürlük, numenal alan için mümkündür. Kant'ın iradeyi, özgürlüğü ve dolayısıyla ahlaki kurtarmak için varlıkta açmış olduğu yarığın farkına varan Hegel, bu açığı kapatmaya çalışır. Bunu da bilincin fenomenolojisini veren tinin yolculuğu dolayısıyla yapar. Tanrı, kültür, uygarlık vb. yaklaşık on altı tane anlamı olan tinin yolculuğunu, Hegel, anahatlarıyla Öznel Tin, Nesnel Tin ve Mutlak Tin uğrakları içerisinde çözmeye çalışır. Tinin yolculuğu bir tür sonsuz yolculuk içerisinde Mutlak Tin'de sürülür. Böylelikle sanatta, dinde ve felsefede onun yolculuğu gösterilmeye çalışılır. İlk genelliğe ve senteze algıda daha sonra ise anlıkta ulaşılır. Ancak bu sentez, bilincin bu ulaştığı sentez kendinde ve kendi için değildir. Duyusal dünyaya hala bağımlıdır.

Bu noktada modern bilginin kökenlerine ulaşmak açısından müracaat edilecek önemli isimlerden bir diğeri Hegel (1986: 124-125), olacaktır. Hegel'in köle-efendi diyalektiğinin de geçtiği özbilinç aşaması, mutlak bilinç yani akıl aşaması tarafından aşılar. Ayrıntıları fazlasıyla olsa da genel olarak bilinç bu aşamada aslında duyusal dünyadaki nesneler ile bilincin sahip olduğu nesnelerin bir ve aynı olduğunun farkına varır. Böylelikle Kant'ın varlıktaki açmış olduğu açık kapanır hem de daha üst ve kesin bir bilgiye ulaşmak mümkün olur. Hegel'e göre tinin ilerlemesi bütün insanlık ve onun ürünlerini mümkün kılar. Bütün dünya ve onun eserleri tinin ürünüdür ve onun amacı da özgürlüktür.

Bu isimlerin bilgiye nasıl ulaşılacağına dair fikirleri yeni bir dünya inşa etmiştir. Bu fikirlerin ve düşünce biçiminin arka planında epistemolojik bir kaygı vardır (Bauman, 2003a; Kara, 2013: 117). Her ne kadar modern dünyada bilginin mutlaklığa nasıl ulaşacağı konusunda birbirleriyle mücadele içerisinde olsalar da Descart'ın, Leibnez'in, Locke'un, Hume'un,

Kant'ın, Hegel'in ve bütün bu fikirlerin bireysel ya da toplumsal alanda karşılığını bulması gecikmeyecektir. Mutlak bilgi mutlak bir insan ve toplum modelinin inşasını gerektirmiştir. Tarihin işleyişine aklı dâhil ettiğimizde, keyfi ve rastlantısal olanları bir kenara bıraktığımızda, zorunlu olanların peşine düştüğümüzde tüm bu olayların amacının bizleri özgürlüğe ulaştırmak olduğu iddiasında bulunduklarını anlamaktayız. Acaba süreç bu şekilde mi işleyecektir? Bunu 20.yüzyılın deneyimleri doğrulamayacaktır, nasıl olduğunu da birazdan göreceğiz. Bu bağlamda sosyoloji literatürünü öne çıkarmak gerekir.

Mutlak bilgi ve kusursuz düzen arayışında bütün felsefesini tinin ilerleyişine bağlı olarak ortaya koymaya çalışan Hegelciliğin başı üzerinde ilerleyen bir felsefe olduğunun farkına varan Marks ve Engels, onu ayakları üzerine oturtmaya çalışacaklardır (Marks, 2003: 27; Engels, 2009: 56). Böylelikle en temelde Hegelci tin felsefesine yönelik Feuerbach'çı eleştiriden yararlanacaklardır (Engels, 2009: 25; Cornu, 2009: 213). Böylelikle bir doğalcılık veya materyalizm geliştirmeye çalışacaktır. Ancak bu yeterli olmayacaktır. Çünkü Feuerbach, donmuş bir materyalizm dolayısıyla kapıdan değil de bacadan bir idealizm ortaya koymuş olacaktır. Donmuş bir materyalizm çünkü tarih yoktur. Dolayısıyla değişen, dönüşen bir materyalizm söz konusu değildir. Bu durum biraz da Feuerbach'ın yaşamının ilerleyen evrelerinde kendi kabuğuna çekilmesi ve o dönemdeki değişimleri yakalayamamasından kaynaklanır.

Her iki isimde metafizik gerçekliğin değil toplumsal gerçekliğin değişimini, dönüşümünü ortaya koymaktır. İşte bunu da bir toplumsal formasyondan diğerine geçilmesini sağlayan üretim tarzı yoluyla açıklamaya çalışır (Marks, 1970: 3; Marks, 1970: 23-24; Althusser, 2004: 37). Üretim tarzına bağlı olarak açıklanan değişimlerin, dönüşümlerin yaşandığı toplumsal gerçeklik ilkel komünal toplum, köleci toplum, feodal toplum, sosyalist proleterya diktatörlüğü ve son aşama da komünizm aşamasıdır (Engels, 1977: 443). Aydınlanmacı linear ilerleme bakış açısını sürdüren Marks'a göre tarihin varacağı son aşama komünizm aşamasıdır. Bu da her türlü sömürünün ortadan kalktığı, devletin yerini sivil toplumun aldığı, herkesin gücüne göre çalıştığı ama gereksinimine göre tükettiği, sabah bir şey akşam başka bir şey yapabildiği bir özgürlük toplumu olacaktır. Acaba gerçekten de böyle mi olmuştur? Bu durumun bir fanteziden ibaret olduğu çeşitli deneyimlerle ispat edilmiştir.

Sosyolojinin büyük isimlerine yer vermeden modern düşüncenin toplumsal ayağını ve onun içindeki mutlaklığı anlamak oldukça zor olacaktır. Comte'un İngiliz amprizmini öncelediği ve Condillac'tan beslenerek ortaya koyduğu pozitivist düşünce toplumsal ilerlemenin sürekli iyiye doğru gidiş halinden bahsetmektedir. Bu "progress" ya da iyi hale

doğru evrim fikri modernin diğer süreçlerden daha iyi olacağı ön görüşünü içerisinde barındırır. Durkheim'ın en temelde Locke'cu deneyimden ziyade toplumsal deneyimleri öncelmesi ve modern toplumsal düzeni bu kavramlarla izah etmesi dikkat çekicidir. Durkheim, Comte'a göre çekimser bir iyilik içerisinde. Weber ise daha karamsar bir tabloyla Kantçı deneyimi kategorileştirerek daha net ve bürokratik bir toplumsal görüntü için çaba sarfetmiştir. Bu kategorileştirmeyle ortaya çıkan onun ideal tipleri modern mutlaklığı anlamak ve tahlil etmek için önemli izlenimler sunmaktadır.

Nihayetinde modernliğin ve seküler dünya algısının yerleşme sürecinde hakikati neyin belirleyeceği ve bilgiye nasıl ulaşılabileceği sorusu bilginin kullanımına da yön vermiştir (Bauman, 2003b: 104). Descartes'ın kurucu liderliğini yaptığı düşünce biçiminin modern dönemle beraber temel motto haline geldiği söylenebilir. Modern dönemde kesinlik, felsefi söylemden öte bir hal almıştır (Bauman, 2003b: 107; 2000b: 237). Modern dönem “gözlemlenebilir, ölçülebilir, sınıflandırılabilir” şeylerin çağıdır (Foucault, 1994). Bireylerin bilgiye ulaşma biçimi ve bilme istencide bu şekilde giderilir (Foucault, 1993: 14). Bu istenc, akli hakikatin kaynağı olarak görür. Akıldan uzaklaşan, aklın temele alınmadığı hiçbirşeyi bilginin kaynağı olarak görmez. Bilgiye dayanmayan her şey ötekileştirilir (Revel, 2004: 29). Modern bilgi elbette mutlaklık arayışındadır. Şüphe götürmezliği savunur. Aklın temele alındığı yeni bir düzeni simgeler ancak sonuçları bakımından özgürlük iddiası hem toplumsal hem bireysel alanda oldukça kasvetli bir tabloyu beraberinde getirmiştir.

Birey temele alındığında modern dönemde bireysel bilinç bilginin sıfır noktası olarak kabul edilmektedir. Dolayısıyla kendi ile aynı olmaktan (from the self-same) belli biçimde ayrılmak gerekmektedir. Bu noktada bilgi, diğerinin varoluşunu bilmekle edinilmektedir. Modern dönemle beraber ötekinin (alterity) etiği bu mevcut ontolojik ve epistemolojik doğrulara meydan okumayı gerekir. Başkasıyla (the other) başlayan serüven, başkasının diğerleriyle olan aynılığına indirgendiği çeşitli doğrulamalara karşı koymayı gerektirir (Douzinas, 2004: 211-212). Diğer taraftan toplumsal açıdan modern toplumda bilgi ilerlemeci tavrı içerisinde barındıran bir iktidar meselesidir (Hülür, 2008: 150). Modern dönemdeki bu iktidar meselesi yönetsel unsurları ve sermayeyi ilgilendiren çeşitli çatışmaları veya işbirliklerini içerisinde barındırır.

Modern iktidar kendi dogmalarını ve keyfi kavrayışları temel yaşam tarzı olarak dayatır. Bu dayatma bir öğretisi şeklinde bireylerin bilinçaltlarına ve toplumların kodlarına işlenir. Modern bilginin mutlaklığı ve kesinliğe dayalı arka planı küresel düzeyde iktidarların ve gücü elinde bulunduran kesimin konumlarını güçlendirdiği, yeni bir yönetim tarzı ortaya çıkardığı

ifade edilebilir. Modernite biyolojik bir varlık olarak tanımladığı insanın ve toplumların diğer özelliklerini göz ardı etmiştir. Uygulamaları bakımından birey ve toplum manüplasyona açık güçsüz ve kırılımandır. Tektip, mutlak bir birey ve toplumun inşa mücadelesini içerisinde barındırır. Risklerin, tehditlerin yoğun olduğu bir toplumsal aşamadır.

3. Bir Algılayış Biçimi Olarak Postmodern Durumun Ortaya Çıkışı ve Yapısal Özellikleri

Postmodernizmin kavramsal olarak ortaya atıldığı ilk yıllar daha çok modernizmin açmazlarının tartışıldığı yıllardır. Kavramın mucitleri kavrama yükledikleri anlamlarla postmodernizme yeni anlamlar kazanmıştır. Wolfgang Welsch postmodern kavramının tarihçesinin 1870'lere kadar götürülebileceğini ifade eder. Hem Sorokin hem de Mills bu fikri doğrulamaktadır (Welsch 1987:12). Postmodernizm bir eserde ilk olarak 1926'da yer almıştır. Ancak postmodern kelimesi telaffuz edilme sıklığı açısından 1930 ve 1940'larda yeni bir aşamaya geçmiştir. Bu dönem ilk aşama olarak adlandırılabilir. Ancak bu ilk kullanımlar ile 1960'larda başlayan postmodernizm tartışmaları arasında doğrudan bir bağlantı söz konusu değildir. 1960'lara kadar olan süreç postmodernizmin yapım aşaması olarak görülebilir (Bertens, 1995: 19). Postmodernizm 1960'lardan itibaren toplumsal tartışmaların bir unsuru haline gelmiştir.

Postmodernizmin yapım aşaması olarak görülen 1960'lara gelen süreçte 1940'ların ortalarından itibaren postmodernizm teknoloji ve teknik üretimin artmasıyla ilişkilendirilmektedir. Diğer taraftan 1930-60 döneminde Keynesçiliğin zamanla etkisinin azalmasından sonra ileri liberal kapitalizmin kaynak açısından yeni bir aşamaya geçişiyle de ilişkilendirilmektedir (Lyotard, 2000: 85). Aşağı yukarı aynı dönemlerde Amerikan anti-modernizm hareketi ortaya çıkmıştır. Bu süreçte postmodernizm üzerine yeni bakış açıları türemiştir. Postmodern kavramının içerisini dolduran ilk isimlerden biri olan Andreas Huyssen temele alındığında, "Pop" kelimesi geniş haliyle postmodern kavramının ilkel kullanımını içermektedir (Huyssen 1984:16). Hussey'in öncülüğünden sonra Charles Olson, yazılarında Postmodern terimini sıklıkla kullanan bir diğer isim olmuştur. Olson 1951'de kaleme aldığı insan evreni adlı eserinde, deneyim kavramını temele alarak modernleşmenin "bozamadağı" insan deneyiminin yeniden yakalanabileceğine dair alternatif bir bakış açısı geliştirmeyi hedeflemiştir (Bertens, 1995: 20). Olson için Batının kültürel varlığı ve öğretileri, rasyonalizmin temele alınmasıyla beraber bütün bireysel yönelimler ile deneyimleri saplantılı bir biçimde entelektüelleştirmeyi içeriyordu. Ona göre acımasız bir biçimde modernin, bireyi entelektüelleştirmeye çalışması bireyi kendisini doğru deneyimlemekten uzaklaştırmıştı

(Olson, 1967: 5). Olson postmodern kavramını anti-modernist eğilimle anti-rasyonalist alana konumlandırmıştır. Olson'un başta Heidegger'e, ve Fransız yeni eleştiri'nin Amerikan edebiyat eleştirisi üzerindeki etkisine karşı aldığı tavır, postmodernizmin yeni bir bağlama kavuşmasını sağladı. Bu noktada postmodernizm anti-aydınlanmacılıkla suçlandı ve bu suçlamalara karşı savunma süreçleri üzerine inşa edildi (Bertens, 1995: 19). Postmodernizm bu inşa sürecinde varoluşunu ve temel iddiasını mevcut döneme olan eleştiriler üzerine inşa etti. İçerisinde bulunan eleştirel ve dinamik fikirlerle şekillendi. Postmodernizmin ilk yıllarındaki temel iddiası modernizmin rasyonel boyutunun bireysel ve toplumsal deneyimin önünde zorlayıcı ve yıkıcı bir etkisinin olduğuydu. Postmodernistler rasyonalizm fikrinin sorunlarından, modern alanın sığılığın ve geride bıraktığı problemlerden dem vuruyorlardı.

Çeşitli itirazları içerisinde barındıran postmodernizme dair tartışmalarının yoğun şekilde yaşandığı ilk dönemlerden olan 1954'te Sontag yayınlamış olduğu yoruma karşı'da anomi duygusunu postmodern perspektiften kaleme almıştı. Bu eserde dünyanın, birey için yeterince tüketildiğinden ve bireyin yoksullaştırıldığından dem vuruyordu. Modern olanın bütün çiftlerinden, kopyalarından ayrıştırılması gerektiğini iddia etmişti. Bireyin içerisinde gizlediği gücü açığa vurması için doğrudan deneyimlemesi gerektiğini vurguladı (Sontag 1967: 7). Sontag duyularla insanın yeniden kurtarılması gerektiğine inanıyordu. Ona göre insanın daha çok görmeye, daha çok işitmeye ve daha çok hissetmeye ihtiyacı vardı (Sontag 1967: 14). Postmodernizm 1960'lardan itibaren Amerikan edebiyatında varlığını yoğun şekilde hissettirmeye başlamıştır. Bu dönemde bir kültür eleştiriciliği de postmodernistler arasında yaygınlaşmış ve postmodernizm başka alanlara ve başka disiplinlere de bu kanalla nüfuz etmiştir. Burdan bakıldığında 1975 itibariyle postmodern mimariyi teorileştirmeye çalışan Charles Jencks'e de yer vermek gerekir. Diğer taraftan Ihab Hassan'ın'da postmodernizm isminin babası olduğu ifade edilmelidir. Bütün bu gelişmelere rağmen ortaya çıkış iddiası bakımından postmodernizm ilk yıllarında entelektüel ve sanatsal bir faaliyet alanı olarak görülmüştür (Jencks, 1987a: 18).

Lyotard'a kadar postmodern olanı tanımlamaya, eklemlenmeye ve teorileştirmeye yönelik cılız bir eğilim söz konusudur. Bu konudaki istisnai isim Lyotard'dır. Lyotard, postmodern olanın teorileştirilmesinde peygamber ilan edilecek kadar önemli bir rol oynamıştır (Jencks, 1987a: 18). Lyotard 1979'da *La Condition postmoderne* (Postmodern Durum) ile postmodernizmi felsefi ve sosyolojik tartışmanın içerisine dâhil etmiştir (Bertens, 1995: 16). O, postmodern durum adlı çalışmayı gelişmiş toplumlarda bilginin konumunu sorgulamak üzere kaleme aldığını ifade etmiştir. Dolayısıyla değişen oyunun kurallarını değiştiren dönüşümler

dizisinin postmodernizmsiz açıklanamayacağını belirtmiştir (Lyotard, 2000: 11). Lyotard postmodern durumu, güvenilirliğini daha önceden yitirmiş olan modernizmin büyük anlatılarına karşı bir sorgulama süreci olarak ortaya koymuştur. Bu noktada modernizmin kendini meşru kılmak için büyük anlatılara müracaat ettiğini ifade etmiştir (Sarup, 1995: 174). Bu yeni dönemde ortaya çıkan değişim süreci ve mevcut paradigma ile açıklanamayan çeşitli problemler postmodernistler tarafından ortaya konulmuştur. Yıkımın başlangıcını teknolojik değişimler oluştururken marksist ve liberal söylemlerin çıkmaza girmesi süreci hızlandırmıştır. Edebiyattan; sosyolojiye, felsefeye, sanata oradan mimariye sıçrayan bu yeni akım Lyotard'ın postmodern durum adlı eseriyle yeni bir aşamaya geçmiştir.

Bütün bu tarihsel gelişmelerle ele alındığında ortaya çıkışı açısından çoğunluğun düşündüğünün aksine postmodernizmin, modernizmin büyük metinlerinin postyapısalcı bir okuması olarak doğduğu fikrine mesafeli bakmak gerekir (Bertens, 1995: 32-33). Bu noktada yapısal açıdan postmodernizm denilince akla ne geldiği sorusuna cevap vermek gerekir. Daha iyi anlamaya ve anlamlandırmaya yardımcı olmak için bir araç olarak görülebilir. Ortaya atılan birçok kavram gibi kendi başına, hiçbir şey ifade etmemektedir. Ortaya çıkan süreç kendinden önceki süreçten bağlamsal farklılıklar taşımaktadır. Bütün bu değişim süreci modern toplum üzerine üretilmiş olan çeşitli fikirlerin açıklayamadığı durumları kapsamaktadır (Lyotard, 2000)). Modernden postmoderne genel anlamıyla ahlakta, sanatta ve ekonomide yeni bir değişim ve problem alanı ortaya çıkmıştır (Welsch 1987:12).

Bir algılayış biçimi olma bakımından ilk olarak edebiyat ve sanatta ortaya çıkan bir akım olarak postmodernizm gerçekten okuyucu tarafından inşa edilen anlam dünyasını içerisinde barındırmaktadır (Butler, ? : 24). Postmodern sanatçı ya da yazar, felsefeci gibi düşünmeyi kendisine şiar edinmiştir. Yazdığı metin, ürettiği çalışma ilke olarak daha önceden yerleşmiş kurallar tarafından değerlendirilemez. Benzer kategorilerin metne ya da çalışmaya uygulanmasıyla belirleyici bir yargıya göre yargılanamazlar (Lyotard, 2000: 158). Bu yüzden postmodernizm özgür bir imgeye sahip olma iddiasındadır. Ortaya çıkan eserdeki anlamlar, onlarla haşır neşir olan okuyucunun yapıbozumcu bir şekilde oynamasına ve özgür şekilde anlam yüklemesine müsaade eder. Bu doğrultuda üretilen bütün eserler ve metinler onların dilsel, edebi, yapıcı bileşimleriyle okuyucu ya da yorumcu arasındaki mesafeye gem vurmazlar. Daha önceden kabul edilmiş, ön yargıya dayanan ve belirli kalıplar üzerinden ilerleyen metinlerarasılık denizi içerisinde kaybolmaktan ziyade, eğlenceli bir dizayna sahiptir (Butler, ? : 24). Bir özgürlük alanı tanımasına rağmen postmodern edebiyat gelişigüzel salıverilen kelimelerin bir ortalaması değildir. Postmodern edebiyat başlı başına bir aktivite olarak da

adlandırılabilir. Olanı, düşünüleni ve elde edileni özgürleştirdiği iddiasındadır. Dolayısıyla salt akılcılığı, teolojik dogmaları ve geçmiş dönemin ilkelerini sorgulamayı gerektirir (Barthes, 1977; Butler, ? : 23-24). Postmodern düşünce biçiminin üç noktalı tavrı bireyi de işin içerisine katma girişiminin bir tezahürüdür. Üç noktalı tavır esasen olguları ve olayları anlamlandırma konusunda yorumu bireye bırakan, bu anlamlandırma sürecinde sezgileri işin içine katan ve cümlelerin sonunu onun tamamlamasına müsaade eden bir anlam dünyasının dışı vurumudur. Elbette bu anlamlandırma süreci özgürlüğün anahtarı olarak görülmemelidir. Toplum ve birey bu dönemde de manüplasyona açık haldedir.

Postmodernizm başlangıcındaki mütevazı kökenlerden metamorfoz geçirerek küresel bir kavramsallaştırmaya yükselmiştir. Bu noktada farklı disiplinlerde, farklı kavramsal düzeylerde ve farklı insanlar ona yeni anlamlar yüklemiştir. Bu noktada üzerine yorum yapanları; estetik, epistemolojik, ahlaki ya da siyasi niteliğin görünürlüğü konusunda ve bunlara duyulan inançla ilgili sorgulamanın yansımasıdır (Bertens, 1995: 10). Uzun sorgulamaların sonucunda postmodern durum göreceli olarak otoriteden reflekssel ayrılma, onu sorgulama, bir karşı duruş ve hoşnutsuzluk şeklinde kendisini göstermiştir (Sim, 2001: 4). Doğası ve temel felsefesi gereği hoşnutsızlıktan beslenen postmodernizm toplumdan bireye ya da bireyden topluma yeni bir algılayış biçimi ve itiraz kalıplarını beraberinde getirmiştir. Böylelikle dogmatik problemler ve sorgulanmayan kurumlar git gide daha tartışılabilir bir alana çekilmiştir. Kısıp sesle ifade edilen problemler artık daha rahat, her düzeyde ve herkes tarafından tartışılabilir bir hal almıştır. Postmodernizmin bu noktadaki iddiası büyük anlatıların, karşı durulamaz kurumların, kalıp yargıların yeniden sorgulanması gerektiğidir. Bütün aktörleri yalnızca rasyonel zeminde değil duyularıda işin içine katarak yeniden akıl yürütmeye sevk etme iddiasındadır.

Postmodernizm çabuk intibak ettiği alanlarda şüpheli bir tavrın yansıması olarak kendisini açığa vurmuştur (Sim, 2001: 4). Sorgulama süreçlerinin tezahürü olan postmodernizm, modernizmin sunamadığı şeyleri düşünmeye sevk ederek yeniliklerin keşfedilebileceği iddiasındadır. Bu keşif sürecinde güzel biçimlerin, arananın ya da nostaljik arayışların ötesinde, ortaya konulamayanın, ihtiyaç duyulanın gücüne dayanıldığı ifade edilmektedir (Lyotard, 2000: 158). Temel itiraz kalıpları ve iddiaları açısından ele alındığında postmodernizm, özgürlüğün ve aklın bir nesne olarak tartışma konusu edilmesinin gerekliliğine vurgu yapmaktadır (Mills, 2007: 278-280). Bu sorgulama sürecinin rasyonellikten kopuş anlamı taşımadığı fikrini savunur. Postmodern düşünceye göre rasyonellikteki artış özgürlükte artışı gerektirmemekle beraber rasyonelitenin uygulanış bakımından meydana getirdiği baskının artışı toplumu farklı bir aşamaya taşımıştır. Bu odak değişimi ile beraber denetim

bireylerden çıkıp büyük-ölçekli ya da küresel düzeydeki örgütlere geçmiştir. Habermas'ın geç kapitalizm olarak adlandırdığı postmodern dönem büyük şirketlerin ve devletin rolünde meydana gelen bir takım değişimleri içermektedir. Temel aktörler artık kamusal alanın eski işlevini farklı bir yöne kaydırmıştır (Mills, 2007: 278-280).

4. Postmodern Bilginin Modern Bilgiyle Yol Ayrımı, Mahiyeti ve Kullanımı “Büyük Anlatılardan Küçük Anlatılara”

Postmodern durumla beraber rasyonalizmin getirdiği modern bilginin mevcut dönemi yanlış yönlendirdiği; yapılan açıklamaların orta çağdan modern çağa geçiş sürecinden kaldığı fikri ortaya atılmıştır. Modern bilginin uygulandığında ve genelleştirildiğinde mevcut dönemi anlatmak açısından geçerli ve ikna edici olmaması çeşitli sorunlara yol açtığı için bu durum yeni bir dönemin habercisi olarak okunmuştur (Mills, 2007: 271-272). Postmodern bilgi modern bilginin temel ilkelerine itirazı içerisinde barındırmaktadır. Bu yönüyle kendisini konumlandığı yer bakımından modern bilginin tarihsel boyutuna olan çeşitli itirazları içermektedir. Yeni dönemde güvenliğin, risklerin ve çeşitli açmazların çoğaldığı fikri postmodern düşünürlerin iddialarının temel dayanağıdır.

“Grand récit”lerden “petits récit”lere geçilmesi için mevcut anlatıların tarihsel yolculuğunu da göz önüne almak gerekmektedir (Lyotard, 2000). Büyük anlatılar, anlatının kendisinin doğruluğu üzerinde şüphe götürmeyecek bir yapıyı içerisinde barındırmaktaydı. Büyük anlatıların sorgulanması, düşünülmesi, ona hâlel getirebilecek herhangi bir durum doğru bulunmamaktaydı. Büyük anlatılar her tehlikeden, karşıt fikirden uzak tutulmaya çalışıldı. Büyük anlatılar sorgulanmaz, eleştirilemez ve üzerine yorum eklenemez yapılarıdır. Lyotard’a göre büyük anlatıların söylem bakımından çeşitli eksiklikleri vardı (Lyotard, 2011: 44-45).

Bu noktada bu denklemi anlamak için modern bilginin tarihsel boyutuna ve modernin postmodern bilgiyle olan ilişkisine müracaat etmek gerekir. Modern döneme ait büyük anlatıların ortaya çıkardığı bilginin geride kaldığını ve açmazlarını anlatmak için Lyotard büyük anlatılara sahip siyasal söylemlerin açmazlarını ortaya koymak istemiştir. Böylelikle yeni bir alternatif ortaya koyabilecekti. Bu doğrultuda ilk olarak Marksist teoriyi ele aldı ve farklı yönelerini ortaya koydu (Lyotard, 2000). Ona göre modern bilginin ve söylemin karşılığı Marksizm’dir. Marksist görüş, modernitenin büyük anlatılarından biriydi. Dine ve dinsel alana yoğun bir şüphe barındırmaktaydı ancak geri kalmış gruplara ve ezilen kitlelere karşı ortaya koyduğu çözüm bakımından oldukça muhafazakâr ve dindardı (Lyotard, 2011: 58-59). Bu noktada bir form olarak büyük anlatıların ortaya çıkardığı bilgi kümeleri aslında değişime karşı dirençlilerdi. Modern bilgi dönemin ruhunu yansıtırken daha dar kalıpları ve ele alınması zor

durumları makro düzeyde çıkar ilişkileriyle inceliyorlardı. Marksizmin büyük vaatleri ve ümit olarak pazarladığı köktenci dünya düzeni kendi elitini yaratarak yeniden elitist bir düzeni meydana getirmiş ve bilgiyi bu yönetici kesimin hizmetine sunmuştu.

Postmodernizm temelli bakıldığında büyük anlatıların bir diğeri liberalizmdir. Liberal anlatı ele alındığında anlatının temel iddiaları, kâra götüren eylemlerle iç içeydi. Burda bir adalet gözetilmemekle beraber adaleti içeren anlatıda ise sıkı bir dindarlık söz konusuydu. Bunlar büyük anlatılar olarak kabul edildiğinde her ikisinin de istenmeyen temel bulguları atıldığında, geriye istenir bir anlam dünyası ve söylem doğabilecekti (Lyotard, 2011: 44-45). Lyotard'ı önceleyecek şekilde Mills, Aydınlanma Çağının ürünleri olan Liberalizmin ve Sosyalizmin günümüzdeki mevcut durumu anlamakta yetersiz kaldığını ifade etmektedir. Bu iki modern düşünce biçiminde ortak varsayımlardan ibaret olduğu iddiasındaydı. Hem sosyalist düşünce hem de Liberal düşünce bilgiyi kullanım ve tatbik açısından rasyonelliğin artışı ile ilişkilendirmişti. Bunun bir çıktısı olarak özgürlüğün gelişimi ile rasyonelleşme arasında doğru orantı kurulmuştu (Mills, 2007: 273; Best & Douglas, 2011: 22). Diğer yandan bütün bu köken arayışları bir yana büyük anlatılar olan Liberalizm ve Sosyalizmin devri bitmiştir. Bu iki fikir de evreni, dünyayı, toplumları, bireyleri açıklamakta eksik kalmaktadır (Mills, 2007: 271-272).

Bu noktada iki büyük anlatı olan Liberal ve Marksist paradigma arasında da bilginin kullanımı açısından bağlantı kurulabilir. En temelde sermayenin ana bir anlatıya sahip olduğu kabul edilmektedir. Sermaye dinsiz bir iktidarın tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Sermayenin, tek tanrısı paradır. Dolayısıyla sermaye aynı hesaplar ve kapanma olarak karşımıza çıkmaktadır. Bahsettiği en temel ve olağan lütfu kârdır. Olağandışı lütfu ise beklenmeyen kâr fazlasıdır. Sermayenin seçilmişleri ve lanetlileri vardır ancak her iki öğretilde de bulunan bu gerçeklik bir Pagus yaratmak için yeterli değildir (Lyotard, 2011: 58-59). Teorik açıdan büyük anlatılara sahip olan Liberaller dinsiz olmakla beraber üretim açısından adil değillerdir. Marksist teori ise adil ve doğru olma iddiasındadır. Bu iddia aşırı dindarlık pahasına gerçekleşmektedir. Marksizmin tam olarak uygulandığı her yerde ciddi adaletsizlikler doğurduğu görülmektedir. Bu noktada Markssist bilgi doğurduğu adaletsizlik bakımından tam olarak çağrı yaptığı çeşitli saiklerle çatışmıştır (Lyotard, 2011: 11). Marksist paradigmanın Liberalizmle benzeşmesi ve dindar olmasının nedeni, büyük anlatının kendisine ait üstünlüğü ile ilişkilendirilebilir. Bu noktada işçilerin anlatıdan yoksun kılınmış alıcılar olduğu söylenebilir. Diğer taraftan komünist iktidar tarafından anlatılan büyük hikâyenin savunucuları, mevcut hikâyeyi yüceltmek için çeşitli menkıbelere müracaat etmişlerdir (Lyotard, 2011: 25). Liberalizmin evrensel hukuk iddiaları, demokrasi vurgusu ve bireysel özgürlüğü öncelediği

iddiaları boşa düşmüştür. Bu noktada modern dönemin iki uç noktası olarak görülen marksist ve liberal öğreti arasında yöntem ve anlayış bakımından bağ kurulması olağandır.

Bu noktada Lyotard (2011), modern dönemin büyük anlatıları olarak gördüğü Hristiyanlığın, Marksizmin, Liberalizmin karşısına paganizmin çok sesliliğini koymuştur. Paganların ortaya koyduğu en temel unsur Tanrılarını olağan ve herkesin bildiği şekilde tanımlamalarıydı. Paganlar Tanrılarını en yüksek, bilgili ve iyi olarak tanımlamamaktaydı. Bu sebeple Tanrılar insanların bazılarına hilede avantaj tanıyabilecek varlıklardı. Dolayısıyla mutlaklık anlayışını sekteye uğratmak açısından paganizm önemli bir dünya görüşü olarak durmaktadır. Bu durum postmodern bilginin çok sesli anlayışını yansıtmak açısından önemlidir.

Postmodern bilgi kendisini konumlandırırken modern dönemin ihtiyaç duyduğu şeyleri bir köşede bırakmıştır. Aydınlanma sözgelimi bir önermenin geçerliliğini ele alırken doğruluk değeriyle eşleştirmektedir. Modern dönemde rasyonellik göndereni ve alıcısı arasındaki uzlaşıyla ilişkilendirilmektedir. Rasyonel zihinler mümkün bir oybirliği ile ve bu birlikteliğin çerçevesinde tutulmuşsa kabul edilebilir olarak görülüyordu. Bu öğretiyi esasen bilginin iyi bir amaç gözettiği düşünülen modern dönem anlatısıydı (Lyotard, 2000: 11-12). Postmodern dönemde bilginin referans kaynağı olabilmesi için tin'in diyalektiğine ihtiyaç yoktur. İnsanı özgürleştirmenin bir aracı olarak bilginin rasyonel bağlanma kullanılmasına ihtiyaç yoktur. Artık bilimde ve bilgide, muhayyel yeniliğin esas formu değişmiştir. Modern dönemde bilginin ve bilimin ön şartı olarak sunulan uzlaşım ilkesi iki temel biçimde karşılık bulmaktadır. Uzlaşım, özgür iradenin katkısı ve bilen zekâların üretimi ile ortaya konulan diyaloglarla kazanılmaktadır. Luhmann'dan hareket edilirse modern bilgi idari işlemlerin nesnesidir. Böylelikle sistemi meşrulaştıracak ve kurumsal amaçlara hizmet edecek her bir araç modern bilginin nesnesi olabilecek kapasiteyi içerisinde barındırmaktaydı. Postmodern bilginin geçerliliği ise uzlaşıya muhtaç değildir (Lyotard, 2000: 130-131). Postmodern bilginin tarihsel olarak yaslanmak için büyük anlatılara ihtiyacı yoktur. Aydınlanmanın genel kurallarına, doğrulanabilirliğe, deneye-gözleme ya da modernizmin temel tabularına da ihtiyacı yoktur. Postmodern dönemde bilgi yeni ölçütlerle ve mikro söylemlerle şekillenmektedir.

Postmodern dönemde bilginin kaynağı değişmiştir. Bilginin kaynağı olarak bilimin tarihsel süreç içerisinde her zaman anlatılarla çatışma yaşadığı ortaya konulabilir. Bilim açısından bilimsel ölçütlerle ele alınan ve bilimsel gereklerler yargılanan anlatıların çoğu masal olarak değerlendirilmiştir/mektedir (Lyotard, 2000: 11-12). Postmodern dönemde bilimin meşruluğuna dair tartışmalar sürmekle beraber bu tartışmalar kökeni bakımından Platon'dan beri süregelmektedir. Bu noktadaki temel tartışma kanun koyucunun kendisine meşru bir alan sağlamasıyla ilgilidir. Bu bakış açısında otorite ve bilgi arasındaki ilişki dikkat çekmektedir.

Etik ve politik alanla otorite bilgi arasındaki etkileşim postmodern dönemde en üst seviyeye ulaşmıştır (Lyotard, 2000: 28). Fakat bilim, hakikati ölçü alarak, sınırlılıklar koyarak kendi düzenini meşrulaştırma girişimi içerisindedir (Lyotard, 2000: 11-12). Bu noktada meşruiyet çabası olmayan postmodern bilginin topluma nasıl intibak ettirildiğine dikkat çekmek gerekir. Toplumun içselleştirilmesi istenilen bilgiye, ulusaşırı şirket yöneticileri, toplumu dizayn etme yetkisi bulunan büyük isimler, siyasiler, çıkar grupları ve onların destekçileri üzerinden, bilim referans gösterilerek meşruiyet kazandırılmaktadır.

Postmodern bilgi kapitalizmin ileri evresindeki dönüşümleri içerisinde barındırmakta ve bu alanda kullanılmaktadır. Dolayısıyla postmodern toplumlar teknoloji ve kapitalizm arasındaki açık işbirliği ve bunların ittifakı üzerine bina edilmiştir. Bu durum, kapitalizmin anlatıların (narratives) çatışmasının kazananı olduğu iddiasını doğrulamakta ve Lyotard'ın argümanına kaynak sağlamaktadır. Postmodern toplumda kâr artık, pazar aracılığıyla gerçekleştirilmemektedir. Dolayısıyla bireysel özgürlüğün artırıldığı ve farkına varıldığı iddiasıyla büyük bir öykü geliştirilmesi mümkün değildir. Postmodern bilgi, enformasyonun ve gücün aracıdır. Bu ilişkinin gizil gücü teknolojidir. Teknoloji, toplumsal paylaşım ile kendini meşrulaştırır. Bu sebeple postmodern toplumlarda üretim gücü güvence altına alırken endüstriden çok enformasyonu temele almaktadır. Bu yönüyle bir bilgisayardan en az girdi ile en çok enformasyonun çıkması beklenir. Teknoloji ve kapitalizm arasındaki bağın ve sürecin kazananı zaman ve emek tasarrufu sağladığı için kapitalist anlayıştır (Grant, 2001: 39-40). Postmodern durumda, bilginin konumu ve bilimin durumu oldukça farklılaşmıştır. Bilimsel bilginin dayanağı ve kanıt mekanizması teknolojinin ta kendisidir. Bilgiyi kanıtlamanın en etkili yolu teknoloji olduğu için zenginlik ve etkililik arasında bir hakikat kurulur. Teknoloji görüneni gizlemek açısından doğal dünyanın keşfi için kullanılıp, yaban kedisi keşiflerine de yarasa da bilime kar odaklı bakarak ekonomiyle ilişkilendirilmektedir. Teknoloji kullanılarak maddi yatırımı fazla olmayan ve hakikatin peşinden giden saf bir araştırmaya rastlamak mümkün olsa da pahalı araştırmalar toplumsal normları meydana getirmektedir (Lechte, 1998:247). Bilim gerçek bilginin ve hakikatin arayışı içerisinde olmaktan ziyade teknolojik araçlarla, gücün ve kapitalizmin bayraktarlığını yapmaktadır.

Postmodern durumda bilim ve bir çıktı olarak bilimsel bilgi tarihsel süreçte görüldüğünden çok daha fazla ve bütünüyle kapitalistlere hizmet etmektedir. Yeni teknolojilerde üst sınıflara ve güçlere teslim olmuş durumdadır. Riskleri açısından değerlendirildiğinde teknoloji ve elit kesim arasındaki ilişki bilginin kötüye kullanımı ve üst sınıfların çatışmalarında başat bir unsur halini almıştır. Bilimsel bilginin var olan konumu incelendiğinde, çifte bir meşrulaştırma sorunu dikkat çekmektedir. Bu durum bir zaruretin

eseridir. Postmodern bilgi ve bilim modern dönemden çok daha krize müsaittir. Postmodern durumda bilginin ne olduğuna, nasıl kullanılacağına karar vermek oldukça güçtür. Postmodern durumda, bilgi hiç olmadığı kadar hükümet sorunudur (Lyotard, 2000: 28). Devlet veya şirket ya da her ikisinin yöneticileri elde edilen bilgiyi meşrulaştırmak ve haklılaştırmak gibi yeni bir misyon edinmişlerdir. Postmodern dönemde meşrulaştırmanın kaynağı bakımından idealist ve hümanist anlatılara ihtiyaç yoktur. Postmodern toplumun, finansal araştırma destekleyicilerinin ve kapitalistlerin söylemlerindeki geçerliliğin tek iradi yönü güçtür. Devlet adamları, gücü elinde bulunduranlar, bilim adamları, teknisyenler için hakikat çokta önemli değildir. Onlar ellerindeki gücü artıramamaktadırlar. Kanıt üretimi eskide kalmıştır. Bilimsel iletileri girdi olarak piyasaya sürenlerin bilginin çıktısı olarak alıcılardan onay kazanmaya ihtiyaçları yoktur. Amaç artık hakikatden başka birşeydir (Lyotard, 2000: 101). Bilgi artık ihtiyaç meselesidir. Enformasyon çağında bilginin girdisi de çıktısı da yazılımlar tarafından dizayn edilmektedir. Dolayısıyla bilgiyi üreten, teknolojiye sahip olan kişi/kurum/yapı bilginin nasıl kullanılacağına karar vermektedir. Bu kararın yanı sıra neyin doğru neyin yanlış olduğunun bilgisi de programı kodlayanların zihinlerinde gizlidir. Tüzel kişiliği olmayan, kodlanmış enformasyonun toplumsal baskıya uğramasında mümkün değildir.

İktidarların tahakkümü altındaki bilginin yıkıcı sonuçlara sebep olacağı tarihin hemen hemen bütün evrelerinde karşımıza çıkan bir gerçekliktir. Modern dönem temele alındığında bilgi sahibi sınıflar kitlelerin sorunlarına duyarlı olmak, onları önemsemek, yaralarını iyileştirmek ve ortaya çıkan sorunlara çözüm ürettikleri iddiasındaydılar. Ancak, postmodern durumda sanal ağlar, Orta Çağ'daki Latince'nin yerini almıştır. Beyaz yakalılar çalışmayı ve üretimi mekândan bağımsız hale getirerek fiziksel ortamda onlara yakın olan insanlardan uzaklaşmışlardır (Bauman, 2012b: 133-134). Postmodern bilgi iktidarla olan bağına devam ettirip, iktidarın maşası haline geldiğinde bu durum gücü elinde bulunduranlar dışındaki herkes için felakettir. Postmodern bilgi iktidara hizmet etmektedir. Diğer taraftan bilgi içeriği bakımından metalaşmaktadır. Anlatının meta olmasını sağlayan esas mesele petits récit'ler ya da küçük anlatılardır. Küçük anlatılar büyük hikâyeden çıkarılmamışlar ve ona eklemelenememişlerdir (Lyotard, 2011: 37-38). Küçük anlatılar bilgiyi yerleştirip, yerelden küresele anlam atfetmeyi gerektirmektedir. Bu noktada küçük anlatılar gerçekliğin bir parçası olmaktan ziyade bilginin kullanımına yönelik bir takım üslup değişikliklerini içerisinde barındırmaktadır.

Bilgi iktidar arasındaki ilişki postmodern durumda alenileşmiştir. Realitede karşılık bulamasa da bilgi sahibi sınıfların angajmanlarını bıraktıkları iddiası, modern entelektüel göreve yönelik bir red olarak değerlendirilebilir (Bauman, 2012b: 135). Günümüzde gücü ve

bilgiyi elinde bulunduran kesim, temelde toplumsal olaylar, olgular ve meselelerden kendini soyutlamıştır. Bu kesimin bilgi üzerindeki konumu ve iktidarla olan içli dışlı durumu toplumsal sorunlara karşı duyarsızlaşmalarına yol açmıştır. Buna sebebiyet veren asıl mesele ne ani bir gönül değişikliği nede bencilliktir. Meseleyi daha derin biçimde analiz etmek için iktidarın ve eyleme geçme gücünün postmodern toplumdaki dağılımına dikkat çekmek gerekir (Bauman, 2012a, Bauman, 2012b: 138-139). Postmodern durumda güç bilgi ve iktidar ilişkisi daha önce görülmediği kadar muğlaktır. Bilgi sahibi olanlar ve gücü elinde bulunduranlar toplumsal alanın dizaynının baş sorumlularıdır.

Postmodern dönemde, bilginin temel alındığı durumda göstergenin ekonomi politikği toplumda herhangi biriyle aşılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada bilimselleştirme işlemi başlamaktadır (Baudrillard, 2009: 202). Bu bilimselleştirme işlemleri digital çağda bilgi otoyollarıyla işlemektedir. Bu otoyollar gerçek otoyol gibi, dolaşımın yoğun yaşandığı bir dönemi içerisinde barındırmaktadır. İnsanlar elde ettikleri bilgi ile ortaya çıkan teknolojik iyimserliğin arkasına sığınmaktadır. Sanal olanın aslında insanı mutlu edeceği hayali bilişime duyulan inancı artırmaktadır (Baudrillard, 1997: 64-67). Sanal ağlar sürecin saçaklanmasını sağlamaktadır. Postmodern durumda bilginin en hızlı şekilde yayılmasına olanak sağlayan araçların başında sanal ortamlar gelmektedir. Sanal ortamda sorgulamaya muhtaç olmayan bilgiler bireylerin diğerlerine karşı daha baskın olma isteğiyle birleşince yeni bir dezenformasyon ortaya çıkarmaktadır. Böylelikle sorgulanmayan, inanılan, inanılmak istenen her ne varsa daha rahat ve kolay biçimde savunulur bir hal almıştır.

Postmodernin uzantısı olarak görebileceğimiz hakikatin değersizleştiği günümüz toplumunda bireyler kendi dogmatik görüşlerini ortaya atılan bilgiye duydukları inanç üzerinden şekillendirmektedirler. Artık popülist söylemler gerçeklerden daha önemlidir (Alpdoğan, 2023: 549, 550). Hannah Arendt'ın, fikrin sürekliliği ile ilgili ortaya koyduğu fikir aslında günümüz toplumunu ve bilgiye ulaşım yönünden ortaya konulan görelî özgürlüğü açıklamaktadır. O, belirli bir mecra aracılığıyla sürekli olarak vurgulanan yalanın gerçeğe dönüşeceğini vurgulayan önemli isimlerden biridir. Basının yalan ve hakikat sürecindeki rolü basını hükümetin eli-kolu haline getirmiştir (Arendt, 2018: 60). Bu süreç yeni bir birey tipi inşa etmiş bireyi toplumdan uzaklaştırmıştır (Alpdoğan, 2022: 561). Bilginin manüplatif ve spekülâtif ellerde yeniden yoğurulduğu, yeni bir birey ve toplum modeli oluşan günümüz toplumunda bilgi artık medya-iktidar-ulusaşırı şirketlerin kontrolü, güdümü ve denetimi altındadır.

5. Sonuç

Modern toplum tasavvuru ve modern bilgi Descartes, Leibniz, Hegel, Kant, Locke gibi isimlerin ortaya koyduğu değerlendirmelerin bir sonucudur. Bu isimlerden her biri kendi yöntemlerini ortaya koyarak hakikate nasıl ulaşılabilirliğinin ve gerçek bilginin ne olduğu üzerine kafa yormuşlardır. Bu noktada bilgiye nasıl ulaşılacağını ve hakikatin nasıl test edileceğini kendi pencerelerinden yorumlamışlardır. Bu yorumlama süreçleri bilimsel paradigmayı gözlem, deney ve matematiğin ön plana çıktığı yeni bir aşamaya taşıdı. Yeni aşamada bilimsel paradigma gözlemlenemeyenin ve bilginin “ilkel” hallerinin geride kaldığı iddiasını bünyesinde barındırıyordu. Pozitivizm bu süreçte hâkim rol oynamaya başladı ve artık herşey pozitivizme uygunluğuyla ölçülüyordu.

Sosyolojik açıdan ele alındığında modern dönemde toplumların içerisindeki belirli bir kesim bilgiyi edinmeye, üretmeye, üzerine fikir yürütmeye meraklıydı. Modern dönemde bilgiyi üretenler, bilginin daha işlevsel hale gelmesi için ortaya yeni bir ürün çıkarma çabası içindeydiler. Bilimsel ilerleme bu süreçte ortaya atılan fikirlerin ve karşıt fikirlerin çabaları ve bir ürünü olarak hızla nitelik kazandı. Modern dönemde bilginin ortaya çıkış süreci arkaplanda belirli aşamalara tabiidir. Sonuçları herkesi etkilese de ortaya çıkışı bakımından belirli bir kesimin ürünüydü. Bu kesimin eliyle toplumsal kullanıma sunulan çeşitli vasıtalarla simgeleşmişti. Fabrikalar, kullanıma sunulan araçlar, devasa makineler, savaş endüstrisindeki büyük gelişmeler modern bilginin ürünüydü. Modern olanın eksik yönü bireyselliği göz ardı etmesi ve insanı makine olarak gören pozitivist anlayışa dayanmasıydı.

Modern bilgiyle ortaya çıkan ve sorgulanamaz olarak görülen büyük anlatılar postmodernizmin parçalı görüntüsünün yoğun eleştirisine uğramıştır. Modernliğin tıpkı büyük yapıları gibi büyük anlatılarının sona erdiği postmodernistler tarafından ilan edilmiştir. Küçük anlatılar mikro düzeyde daha yapıcı ve daha derinlemesine analizi içerisinde barındırdığı iddiasındaydı. Modern toplumla karşılaştırıldığında temsil bakımından günümüz fikir akımlarının yerleştiği ve bireylerin/toplumların birşeye ya da bir fikre aidiyet duyma yönünden daha istekli hale geldikleri açıktır. Ancak günümüz toplumlarının esas sorunu bilgiyi edinme ve bilgiye ulaşma süreçlerinde göz ardı ettikleri kaynak sorunudur.

Modern bilginin bireyin inanç sistemine ket vurduğu kesindir. Bu modernliğin iddialarının başarıya ulaşması açısından olası bir durum olarak kabul edilebilir. Ancak Postmodern durum bu boşluktan da istifade etmiştir. Günümüzde inancın yerini ritüeller almıştır. Bireyler artık kolektif eylemlerini ve içsel problemlerini ücret karşılığı arınma etkinliklerinde, toplu nefes egzersizleriyle aşmaya çalışmaktadır. Bilgi toplumsal alanda

sipiritüel bir unsurdur. Beklenen ve istenilen şeylerin karşılığının realiteye dayanmasının önemi yoktur. Bu eklektik yapı içerisinde toplumsal benzeşmeler giderek artarken medya-iktidar denklemi sürü psikolojisine sahip yeni bir kitle yaratma iç güdüsüne sahiptir.

Günümüzde bilgi modern döneme göre oldukça muğlak ve bir avuç elitin iktisadi desteğiyle belirlenen bir anomidir. Bu süreçte gerçeği en çok arayan! yapay zekanın daha evlâ olacağı iddiası bireylerin zihin dünyasında yer edinmektedir. Sonuçları bakımından toplumları kitlelere dönüştürmenin aracı haline gelmiştir. Cevapları daha önceki kodlama süreçlerine dayanan yapay zekâ uygulamalarının ortaya koyduğu bilgiler toplumdan bireye sorgulama süreçlerini yok etmiştir. İdeolojik körlük gerektirmeyen, herhangi bir köken arayışına ihtiyaç duyulmayan, tarihselliği göz ardı edilen yeni bir anlayış biçimi doğmuştur. Bu yeni dönemde toplumlar içselleştirdikleri şeylerin kaynağına dair en ufak bir fikre sahip değildir.

Çağımız artık belirsizlikler çağıdır. Bütün açmazlarıyla modern dönemden daha muğlak, daha fazla uyarının içerisinde bulunduğu yeni bir dönemdir. Toplumsal baskı mekanizmaları artık belirli bir kesimin dogmatik fikirlerinin manüplatif yansımasıdır. Bilginin kaynağı ve realitenin ne olduğu sağlam bir araştırmadan ziyade konjunktürel değişmelere uygun şekilde dizayn edilmektedir. Toplumlar bu doğrultuda gerçekliğe ulaşmanın yolu olarak hakim kurumların doğrularını bir paradigma olarak benimsemektedir. Bu benimseme süreci bilgiyi edinmeye duyulan ihtiyaçtan ziyade bir satatü göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bilgi, toplumsal sistem içerisinde bireylerin kendilerini diğerlerine ispatlama çabasının tezahürü haline gelmiştir. Postmodern toplumun üyeleri bilgiye erişmek için bir aracı kullanma ihtiyacı hissetmektedir.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflicts of Interest: There is no potential conflict of interest in this study

KAYNAKÇA

- Aczel, A. D. (2007). *Descartes'in gizli defteri* (M. Onaran, Çev.). Vatan Kitap Yayınları.
- Adorno, T. W. (2005). *Aşkınsallık kavramı üzerine* (M. Haydaroğlu, Çev.). Cogito, 56, 57–85.
- Alpdoğan, F. F. (2022). Modern çağın bir diğer boyutu post-truth durumda “hakikatin tüketimi” bağlamında Zygmunt Bauman ve Jean Baudrillard’ın tüketime dair eleştirileri. *Mukaddime*, 13(2), 541–565. <https://doi.org/10.19059/mukaddime.1119416>
- Alpdoğan, F. F. (2023). Zygmunt Bauman sosyolojisi: Akışkan modernite özgür olduğunu zanneden köleler mi üretiyor? *İctimaiyat*, 7(2), 413–430. <https://doi.org/10.33709/ictimaiyat.1222635>
- Althusser, L. (2004). *John Lewis’e cevap* (A. Tümertekin, Çev.). İthaki Yayınları.
- Arendt, H. (2018). *Siyasette yalan* (İ. Oranlı & B. Şeker, Çev.). Sel Yayıncılık.
- Arlan, A. (2008). *İlkçağ felsefe tarihi 4*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Barthes, R. (1977). *The death of the author*. In *Image-music-text* (pp. 142–148). Fontana Press.
- Baudrillard, J. (1997). *Tam ekran* (B. Gülmez, Çev.). Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge ekonomi politiği hakkında bir eleştiri* (O. Adanır, Çev.). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Bauman, Z. (2003a). *Modernlik ve müphemlik* (İ. Türkmen, Çev.). Ayrıntı Yayınları
- Bauman, Z. (2003b). *Yasa koyucular ile yorumcular*. Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012a). *Küreselleşme: Toplumsal sonuçları* (A. Yılmaz, Çev.) (4. basım). Ayrıntı Yayınları.
- Bauman, Z. (2012b). *Siyaset arayışı* (T. Birkan, Çev.) (2. basım). Metis Yayınları.
- Bertens, H. (1995). *The idea of the postmodern: A history*. Routledge.
- Best, S., & Kellner, D. (2011). *Postmodern teori* (M. Küçük, Çev.) (2. basım). Ayrıntı Yayınları.
- Butler, C. (2002). *Postmodernism: A very short introduction*. Oxford University Press.
- Cevizci, A. (t.y.). *Felsefe tarihi*. Say Yayınları.
- Cornu, A. (2009). *Hegel’in hukuk felsefesinin eleştirisi*. In K. Marx, Hegel’in hukuk felsefesinin eleştirisi (K. Somer, Çev., ss. 210–249). Sol Yayınları.
- Çıvgın, A. G. (2016). *Hume’un epistemolojisinin kökeni: İzlenimler ve ideler*. FLSF (Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi), 22
- Deleuze, G. (2000). *Kant üzerine dört ders: Gilles Deleuze felsefe dersleri 2* (U. Baker, Çev.). Öteki Yayınevi.
- Deleuze, G. (2007). *Leibniz* (U. Baker, Çev.). Kabalcı Yayınevi.
- Descartes, R. (1984). *Metot üzerine konuşma* (K. S. Sel, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Descartes, R. (1999). *Aklın yönetimi için kurallar* (M. Ökmen, Çev.). Sosyal Yayınlar.
- Descartes, R. (2007). *Meditasyonlar* (İ. Birkan, Çev.). Bilgesu Yayıncılık.
- Douzinas, C. (2004). *Law and justice in postmodernity*. In S. Connor (Ed.), *The Cambridge companion to postmodernism* (pp. 196–223). Cambridge University Press.
- Engels, F. (1977). *Anti-Dühring* (K. Somer, Çev.) (2. basım). Sol Yayınları.
- Engels, F. (2009). *Ludwig Feuerbach ve klasik Alman felsefesinin sonu* (C. Eroğul, Çev.). Yordam Kitap.
- Farago, G. (2012). Hume (1711–1776). In *Felsefe tarihi: Aklın zaferi* (Cilt 3, ss. 75–77). İletişim Yayınları.
- Foster, J. B. (2000). *Marx’s ecology*. Monthly Review Press.
- Foucault, M. (1993). *Cinselliğin tarihi 1: Bilgiyi söylemek* (H. Tufan, Çev.). Afa Yayıncılık.
- Foucault, M. (1994). *Dits et écrits* (D. Defert & F. Ewald, Eds.). Gallimard.
- Gökberk, M. (1993). *Felsefe tarihi* (9. basım). Remzi Kitabevi.

- Grant, I. H. (2001). *Postmodernism and politics*. In S. Sim (Ed.), *The Routledge companion to postmodernism* (pp. 273–293). Routledge.
- Hegel, G. W. F. (1986). *Tinin görüngübilimi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi.
- Hegel, G. W. F. (2011). *Tarih felsefesi I* (A. Yardımlı, Çev.) (3. baskı). İdea Yayınevi
- Hume, D. (2015). *İnsan doğası üzerine bir inceleme* (E. Baylan, Çev.) (2. basım). Bilgesu Yayıncılık.
- Hülür, H. (2008). *İktidar/Bilgi sarmalı: Michel Foucault'da disiplin, doğruluk ve özne*. Ekev Academic Review, 12, 35.
- Kant, I. (1993). *Arı usun eleştirisi* (A. Yardımlı, Çev.). İdea Yayınevi
- Kant, I. (2002). *Gelecekte bilim olarak ortaya çıkabilecek her metafiziğe prolegomena* (İ. Kuçuradi & Y. Örnek, Çev.). Türkiye Felsefe Kurumu.
- Kara, Z. (2013). *Bauman'ın izinden: Metaforik uğraklar*. In Z. Kara (Ed.), *Bauman sosyolojisi* (ss. 111–138). Ayrıntı Yayınları.
- Lechte, J. (1998). *Fifty key contemporary thinkers: From structuralism to postmodernity*. Routledge.
- Leibniz, G. W. (2011). *Monadoloji / Metafizik üzerine konuşma* (A. Altınörs, Çev.). Doğu Batı Yayınları.
- Locke, J. (2000). *İnsanın anlama yetisi üzerine bir deneme* (M. D. Topçu, Çev.) (2. basım). Öteki Yayınevi
- Lyotard, J.-F. (2000). *Postmodern durum* (A. Çiğdem, Çev.) (3. basım). Vadi Yayınları.
- Lyotard, J.-F. (2011). *Pagan eğitimler* (A. Karakış, Çev.). Monokl.
- Marx, K. (1970). *Ekonomi politiğin eleştirisine katkı* (O. Suda, Çev.). Öcü K. Yayınları.
- Marx, K. (2003). *Kapital I* (A. Bilgi, Çev.) (3. baskı). Eriş Yayınları.
- Revel, J. (2004). *Différence et discontinuité dans la pensée de Michel Foucault: Langage, histoire, subjectivité*. Éditions de l'École des hautes études en sciences sociales.
- Russell, B. (?). *Batı felsefesi tarihi III* (M. Sencer, Çev.). Bilgi Yayınevi.
- Sarup, M. (1995). *Postyapısalcılık ve postmodernizm* (A. B. Güçlü, Çev.). Ark Yayınları.
- Sim, S. (2001). *Postmodernism and philosophy*. In S. Sim (Ed.), *The Routledge companion to postmodernism* (ss. 274–295). Routledge.
- Sorell, T. (2002). *Descartes: Düşüncenin ustaları* (C. Atila, Çev.). Altın Kitaplar Yayınevi.
- Störig, H. J. (2011). *Vedalaradan Tractatus'a dünya felsefe tarihi* (Çev. bilinmiyor). Say Yayınları.
- Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi* (H. V. Eralp.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Yaltraklı, U. (1987). *Hegel'in fenomenolojisinin bilgikuramsal temelleri* (Yüksek lisans tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sistemantik Felsefe ve Mantık ABD).